

ЁШЛАРНИ ОИЛАВИЙ ҲАЁТ ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Саидов Азамат Исмоилович.

*Самарқанд давлат чет тиллари институти “Магистратура бўлими
бошлиғи”, Психология фанлари доктори (DSc), доцент*

Аннотация: Ушбу мақолада оилада, аввало, бола учун энг яқин кишилар, унинг ота-оналари эканлиги, ўзбек оилаларидаги ўзаро ҳурмат, эҳтиром, ота-онага эъзоз, фарзандларга меҳр-муҳаббат ва катталарга иззат-икром кўрсата олиш, имконияти чекланган болаларнинг ота-оналарига ижтимоий-психологик тавсиялар бериш, оилада энг муҳими, ижобий ижтимоий-психологик муҳитнинг муҳимлиги ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Семья, социально-психологическая среда, воспитание детей, психологический подход, дети с ограниченными возможностями, личностные качества, физическое наказание, процесс глобализации, учащиеся с дефектом психического развития, поведенческое превосходство в данной области, государство и общество.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF YOUTH PERCEPTIONS OF FAMILY LIFE

Saidov Azamat Ismailovich

*Samarkand state institute of foreign languages Head of the department of
Pedagogy and Psychology, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor*

Annotation: This article covers the importance of mutual respect, respect, respect for parents in Uzbek families, love for children and honor for adults, giving socio-psychological recommendations to parents of children with disabilities, the most important thing in the family.

Key words: Family, socio-psychological environment, child education, psychological approach, children with disabilities, personal qualities, physical punishment, the process of globalization, students with a mental development defect, behavioral superiority in the field, state and society.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ МОЛОДЕЖИ О СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Саидов Азамат Исмоилович

*Самарқандский государственный институт иностранных языков
Заведующий кафедрой педагогики и психологии, кандидат педагогических
наук, доцент*

Аннотация: В этой статье рассматривается важность взаимного уважения, почтения к родителям в узбекских семьях, любви к детям и чести для взрослых, даются социально-психологические рекомендации родителям детей с ограниченными возможностями, что самое главное в семье.

Ключевые слова: Семья, социально-психологическая среда, воспитание детей, психологический подход, дети с ограниченными возможностями, личностные качества, физическое наказание, процесс глобализации, учащиеся с дефектом психического развития, поведенческое превосходство в данной области, государство и общество.

Оила, таъбир жоиз бўлса, кишининг ҳаёт йўли, фаолияти бошланадиган энг биринчи жамоа саналиб, инсон илк бор инсонни шу ерда кўради, у ҳақда тушунча, тасаввурга эга бўлади. Оилада, аввало, бола учун энг яқин кишилар, унинг ота-онасидир. Шунинг учун ҳам боланинг хулқ-атвори, характери, одад ҳамда кўникмалари оилада шаклланади. Чунки оила ўз аъзолари билан узлуксиз ўзаро таъсир этиб, унинг фаолияти, юриш-туришини назорат этиб боради.

Ўзбек оилаларидаги ўзаро ҳурмат, эҳтиром, ота-онага эъзоз, фарзандларга меҳр-муҳаббат ва катталарга иззат-икром – бу, кишини баркамол инсон, мукаммал шахс сифатида шакллантирадиган, ахлоқий ва маънавий жиҳатдан гўзал ҳамда етук қиладиган, инсоний фазилатларни ривожлантирадиган кадриятлар бўлиб ҳисобланади. Бу кадриятларнинг мазмун-моҳияти дастлаб оилада фарзандлар онгига сингдирилади.

Истиқлол йилларида оила ва никоҳ институтини амалда мустаҳкамлаш борасида ҳуқуқий демократик жамиятнинг асосий мезонларидан бири ҳисобланган инсон ҳуқуқлари, шу жумладан, оила, оналик ва болаликнинг ҳуқуқий манфаатларини муҳофаза этувчи махсус тизим яратилди. Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий Марказ, Олий Мажлиснинг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили - Омбудсман институти, Олий Мажлис ҳузуридаги амалдаги қонун ҳужжатлари Мониторинги институти, Республика хотин-қизлар қўмитаси, Республика “Оила” илмий-амалий маркази ва уларнинг жойлардаги бўлимлари, турли ҳуқуқий тарғибот масканларининг ташкил этилиши шулар жумласидандир.

Айни пайтда оила муаммоларига бағишланган илмий тадқиқот ишларини олиб боришга, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашга эътиборнинг кучайтирилиши, оила билан боғлиқ махсус фанларнинг таълим муассасалари ўқув режаларига киритилиши ва қатор шу каби ишларни ҳам мисол тарикасида келтириш мумкин.

Шу билан бирга табиий равишда бу соҳада ҳал этилишини кутаётган талайгина масалалар ҳам мавжуд. Хусусан, ақлий ривожланишида нуқсони бўлган ўқувчилар психофизик ривожланиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда уларни мустақил оилавий ҳаётга тайёрлаш борасида бартараф қилиниши лозим бўлган муаммолар борлигини инкор қилиб бўлмайди.

“Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш” предметининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

1. Ёшларда соғлом ота-она, соғлом бола ҳақида тўғри тасаввурларни шакллантириш.
2. Оила ва унинг функциялари ҳақида мақсадга мувофиқ тасаввурни таркиб топтириш.
3. Ёшларда намунали ота, намунали она, намунали эр ва хотин ҳақида тасаввурни шакллантириш.
4. Эр ва хотин орасидаги мулоқот маданияти ҳақида тушунча бериш.
5. Ота-она ва болалар ўртасидаги муносабатлар, болаларни тарбиялаш усуллари ҳақида тушунча бериш.
6. Қайнона иккинчи она эканлиги ҳақида ёшларда тасаввур шакллантириш.

Этнопсихология ва халқ педагогикасининг асосини халқ оғзаки ижоди ташкил қилади. Халқ оғзаки ижодининг дoston, эртақ, ривоят мақол, топишмоқ, тез айтиш, қўшиқ, маросим фольклори, болалар фольклори, эркалама ва овутмачоқлар каби катта ва кичик жанрлари соғлом авлодни вояга етказиш ва соғлом турмуш маданиятини шакллантиришда асосий восита ҳисобланади. Ўзбек халқининг бой маданий меросида муҳим ўрин эгаллаган, тарихан таркиб топган миллий урф-одатлар, анъаналар, маросимларни ёшларда соғлом турмуш маданиятини шакллантиришга таъсири нуқтаи назаридан ўрганиш муҳим ўрин эгаллайди. Шарқ халқларининг бой халқ психологияси, ёзма адабиёти, диний манбалари, буюк мутафаккирлари олға сурган ғоялари, асрлар давомида сайқалланиб келган ахлоқий фазилатлари ёшларга ғамхурлик қилиш, кичикларга иззат, катталарга ҳурмат, саҳийлик каби фазилатларни шакллантириш омили бўлиб хизмат қилади.

Жамиятимиз, давлатимиз оилага ғамхўрлик қилиб, уни қадрлаб, эъзозлаб, оғирини енгил қилиш, оила учун барча шароитларни яратишга ҳаракат қилаётган бир пайтда вояга етган ҳар бир инсон оиласи, ота-онаси, фарзандлари, халқи, Ватани учун бутун ҳаётини бағишлаши лозим.

Инсонлар қандай лавозимларда ишласин ёхуд бирор-бир касб эгаси бўлмасин, ҳар бирининг жамиятда ўз ўрни, аҳамияти бор. Ҳар бир инсон имкони доирасида мамлақати, оиласига хизмат қилиши лозим. Касби, жамиятда тутган мавқеи қандай бўлишидан қатъи назар, аввало одам ватанпарвар инсон бўлиши

керак. Халқимизнинг оғзаки ижоди намуналари, мақол, ўғит, эртақ, афсона ва ривоятларида бунга алоҳида аҳамият берилган. Шарқ мутафаккир ва арбоблари (Алишер Навоий, Амир Темур, Бобур), ёзувчи ва шоирларимиз ижодларида инсонийлик, одамийлик, эл-юрт, халқ, Ватан тараққиёти учун хизмат қилиш, фидойилик масалалари етакчи ўрин эгаллайди.

Ўзбек оиласига хос ижтимоий-психологик хусусиятлар, илғор урф-одат ва анъаналар асрлар давомида шаклланиб, ривожланиб, тараққий топиб келган. Республикамиз биринчи президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек: «Ўзбек оиласи мустабидлик замонида ҳам ўзининг тарихан шаклланган қиёфасини йўқотмади. Улуғ адибимиз Абдулла Қодирий қаҳрамонларидан бирининг «Бу хонадондан ҳеч ким норизо бўлиб кетган эмас», деб айтган гапларида элимизга хос катта ҳаётий фалсафа мужассам» .

Маълумки, жамият тараққий этиб борган сари одамларнинг ўзлари ҳам, уларнинг бир-бирлари билан бўладиган ўзаро муносабатлари ҳам, айниқса, шахслараро муносабатлар орасида энг самимий, энг яқин бўлган оилавий муносабатлар ҳам такомиллашиб, ўзига хос тарзда мураккаблашиб боради. Чунки, ҳозирги замон фан-техникаси, ишлаб чиқариш муносабатлари, воситалари тараққиёти, кишлоқ хўжалиги, саноат ишлаб чиқариши, умуман халқ хўжалигининг барча жабҳаларида янги технология, техник жараёнларнинг жадал жорий этилиши бевосита шу жараёнларнинг яратувчиси, иштирокчиси бўлган инсон омилига, инсон шахсига ҳам ўзига хос, янги талаблар қўймоқда. Ишлаб чиқариш муносабатлари, жамият тараққиёти бир томондан, одамларнинг ўзларида рўй бераётган ижтимоий-психологик, физиологик ва бошқа ўзгаришлар инсонлар ўзаро мулоқот муносабатлари доирасининг маълум даражада чегараланиб қолишига ва турли таъсирлар оқибатида шахс руҳиятида ҳиссий, эмоционал зўриқишларнинг юзага келишига сабаб бўлмоқда. Буларнинг таъсири оилавий ҳаёт ва ундаги психологик иқлимда ҳам ўз ифодасини топмоқда.

Демак, оилаларнинг мустаҳкамлиги жамиятнинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, миллий хавфсизлигини, унинг равнақи, тараққиётини белгиловчи ҳал қилувчи омил ҳисобланади. Ҳозирги вақтда жамиятимиз, инсоният тараққиёти, мустақиллигимиз истиқболлари учун жиддий хавф туғдираётган иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, экологик, ички ва ташқи омилларнинг таҳдиди ортиб бораётган айни вақтда оилалар мустаҳкамлигини таъминлаш ва бу масалани тўғри ҳал этилишининг асосий йўли бўлмиш ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш масаласи ўта жиддий ёндашувни талаб этувчи долзарб масаладир.

Жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши шахснинг маданий такомиллашувига, у эса шахсларнинг бир-бирларига қўядиган талаблари ошишига ва шахслараро муносабатлар мураккабланишувига олиб келади.

Оила ижтимоий-тарихий тараққиёт жараёнида турли анъана, маросим, урф-одат, расм-русумларни вужудга келтирганки, булар жамиятнинг ривожланишига, шахснинг ҳар томонлама - жисмоний, маънавий жиҳатдан камолотга эришишига, унинг ҳаёт тарзига ўз ижобий таъсирини ўтказиб келган. Оиладаги соғлом, ижобий психологик муҳит, оила аъзолари ўртасидаги эмоционал яқинликдан фарзандларда ота-онага, қариндош-уруғларга нисбатан ҳурмат, меҳр-оқибат сингари энг юксак, эзгу хислатлар тарбияланади, инсоний фазилатлар шаклланади.

Фан ва техниканинг шиддат билан ривожланиши, глобаллашув жараёнлари шубҳасиз, ақлий ривожланишида нуқсон бор ўқувчиларнинг оилавий ҳаётларида олдинги тенгдошлари ҳаётида кузатилмаган муаммоларни келтириб чиқаради. Бундан ташқари, жамият тараққиётининг бугунги ҳолати ҳозирги замон оиласи олдига ўзига хос янги ижтимоий функцияларни ҳам юклайдики, буларнинг барчаси махсус ва ёрдамчи мактаблар ўқувчиларини оилавий ҳаётга махсус тайёрлаш масаласини энг долзарб масалалардан бири қаторига қўтармоқда. Шунинг учун ҳам республикада мустақилликка эришганимизнинг дастлабки йиллариданоқ оила, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш, оилаларда комил шахсни тарбиялаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Умуман жамият тобора тараққий этиб бораверар экан, оила

масалаларининг долзарблиги ҳам шунга мос равишда ортиб бораверади ва оилага бўлган эътибор ҳам кеча ва бугунга қараганда эртага янада юқорироқ бўлади. Чунки оила жамиятнинг кичик бир кўриниши бўлиб, у қанча инок, аҳил ва мустаҳкам бўлса, жамият ҳам шунчалик қудратли бўлади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, фарзандларни камол топиб, вояга етишишида, ижтимоий ва оилавий ҳаётга тайёрлашда ўзига хос муҳим муаммоларни бартараф этишнинг йўлларини юқорида келтириб ўтилган фикрларда ўз тасдиғини топган. Ҳозирги даврда ёшларни узоқ тарихга эга бўлган маданиятимизни юксалтиришда ҳам оиладаги соғлом турмуш тарзи ўз таъсирини кўрсатади. Мана шуларни инобатга олган ҳолда ҳукуматимиз томонидан оилаларда соғлом турмуш тарзини шакллантириш ва уни такомиллаштириш учун етарли шарт-шароитлар яратиш берилмоқда. Чунки кишиларнинг турмуши жамият тараққиётининг иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ва маънавий-маданий жиҳатларини ўзида акс эттиради ва бу оиладаги соғлом муҳитни белгилайди.

Адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. “Юксак маънавият – энгилмас куч”. – Т.: “Маънавият”, 2008.
2. Каримов И.А. “Маънавий юксалиш йўлида”. – Т.: “Ўзбекистон”, 1998.
3. Давлетшин М. Г., Шоумаров Ф. Б. “Замонавий ўзбек оиласи ва унинг психологик хусусиятлари” / Ўзбек оиласининг этнопсихологик хусусиятлари. Илмий ишлар тўплами. – Тошкент, 1993. – Б. 5-11.
4. Йўлдошев М. “Оиладаги руҳий муҳит ва унинг тарбияга таъсири”. – Т.: 2004. – 99 б.
5. Мусурмонова О. “Оила маънавияти – миллий ғурур”. – Т.: “Маънавият”, 1998. – 123 б.
6. Оила психологияси: Академик лицей ва касб-хунара коллежлари ўқувчилари учун ўқув қўлланма. (Ф.Б. Шоумаров таҳрири остида), – Т.: “Шарқ”, 2008. – 296 б.
7. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process // CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 4-7.
7. Саидов А., Джураев Р. Баркамол авлодни тарбиялаш-соғлом турмуш тарзини шакллантиришда спортнинг ўрни // Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
8. Саидов А. pedagogic mahorat: ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш устувор вазифа сифатида // центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
9. Sharifjon To'liqin o'g'a. et al. TA'LIM-TARBIYATIZIMIVA O'QITUVCHILAR FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI // MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 57-60.
- 10 Саидов А. СОҒЛОМ ВА БАРКАМОЛ ШАХСНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ // Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2021. – Т. 1. – №. Specialissue. – С. 262-266.
11. Саидов А., Джураев Р. Воспитание гармоничного поколения – роль спорта в формировании здорового образа жизни // Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
- 12 Saidov A. Historical roots of formation of healthy lifestyle culture psychology in the family // International Journal of Pharmaceutical Research. – 2020. – Т. 12. – №. 4. – С. 628-630.
- 13 Ismailovich A. S. PROBLEMS OF IMPROVING PSYCHOLOGY OF HEALTHY LIFESTYLE OF UZBEK FAMILY // Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 313-318.
- 14 Ismoilovich S. A. SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF THE FORMATION OF THE PSYCHOLOGY OF A HEALTHY LIFESTYLE OF FAMILIES